

Олена Ващенко

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА США ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СПІВРОБІТНИЦТВА ІЗ УКРАЇНОЮ У 1992-2011 рр.

У статті зроблено спробу виокремити та проаналізувати інвестиційну складову двостороннього співробітництва США й України у 1992-2011 рр.

У сучасному глобалізованому світі інвестиції є важливим економічним фактором, котрий сприяє розвитку економіки країни, що їх отримує, дозволяє підвищити конкурентоспроможність продукції та інтегруватись до світової економічної системи, активізувати зовнішню торгівлю і загалом сприяє забезпеченню економічного суверенітету. А для держави, котра інвестує у економіку інших країн, інвестиції перетворюються не лише на фактор проникнення на зарубіжні ринки, а й стають вагомим інструментом впливу та дозволяють вирішувати нагальні проблеми, котрі передусім стосуються безпекової сфери. Зокрема, США традиційно використовують його досить активно, у першу чергу це стосувалось країн, що розвиваються, а після розпаду СРСР така практика систематично застосовується й щодо країн пострадянського простору. Відтак інвестиційна політика у сучасному світі перетворилась на невід'ємну складову зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегії держав.

Проблеми, пов'язані з інвестиційною політикою США, розглядаються у контексті їхньої зовнішньоекономічної стратегії в умовах домінування глобалізаційних викликів і знайшли відображення у низці фахових досліджень, передовсім у сфері політичних та економічних наук¹. Українські дослідники переважно акцентують увагу на питаннях економічної безпеки України, пов'язуючи її не лише зі станом розвитку вітчизняної економіки, а й з характером зовнішньоекономічних відносин². І у цьому контексті звертаються до такої важливої сфери, як прямі іноземні інвестиції. Дослідження формування та розвитку інвестиційного процесу, як важливої складової економічного становлення України, її інтеграції до світового ринку та впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, знайшли відображення у низці публікацій М.Свердана, В.Євдокименка, О.Філіповського, І.Заблудської та ін³. Українські вчені-економісти наголошують на важливості залучення іноземних інвестицій до економіки України, на суттєвій частці саме американських інвестицій, а головною причиною незначного обсягу інвестиційних потоків називають інвестиційну непривабливість українського ринку, котра зумовлюється рядом факторів і передовсім політичною нестабільністю.

Зрештою, проблема інвестування Вашингтоном економічних процесів в Україні, передовсім кількісні показники цього напрямку економічної діяльності, досить послідовно відстежуються й висвітлюються вітчизняними вченими-економістами, хоча цілісного дослідження процесу інвестиційної політики США в Україні та її на пострадянському просторі протягом першого двадцятиріччя посткомуністичної доби на сьогодні не існує. До того ж ця проблема потребує ширшого підходу, зокрема, врахування усіх факторів, котрі впливають на розвиток інвестиційної стратегії США щодо України; розкриття взаємозв'язку політичних, безпекових та економічних процесів, особливостей формування договірно-правового та інституційного забезпечення такої взаємодії, а також розкриття еволюції інвестиційної політики США протягом 1992-2011 рр. та визначення місця інвестиційного співробітництва у системі двосторонніх

© Ващенко Олена Федорівна – аспірантка Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України

відносин США й України. Саме на цих аспектах маємо на меті акцентувати нашу увагу, виділяючи якісно відмінні етапи інвестиційної співпраці двох країн.

Формування інвестиційної політики США у відношенні України у першій половині 1990-х рр. цілком вкладалось у конструкт американської стратегії щодо пострадянського простору та зумовлювалось як станом економіки України, так і головними завданнями, котрі Вашингтон намагався вирішити у цей період. Передусім це стосувалось ядерного потенціалу Києва, котрий в умовах нестабільності як в самій Україні, так і у регіоні в цілому становив значну загрозу безпеці європейських союзників США. Відтак, саме цей напрямок стає найактивнішим у діяльності Вашингтона в регіоні⁴. При цьому економічна складова двосторонніх відносин також узалежнюється діалогом про ядерне роззброєння України. С.Телбот (на той час – заступник держсекретаря США) під час промови у Вашингтонському центрі Карнегі у листопаді 1994 р. поміж іншим наголосив, що «ядерне питання не давало змоги сконцентруватись на економічній проблематиці»⁵.

Також варто наголосити, що у наукових колах США першої половини 1990-х рр. досить популярною стає теза про необхідність економічної підтримки нових демократій як важливого інструмента трансформації їхніх політичних та економічних систем⁶. Відтак, прямі іноземні інвестиції вважались дієвим інструментом такої підтримки. Для української сторони економічна складова двосторонніх відносин є надзвичайно важливою і навіть домінантною, «...оскільки розглядалась як один із факторів утвердження реального суверенітету»⁷.

Також слід наголосити, що Україна не мала досвіду проведення зовнішньоекономічної діяльності та, відповідно, правового й інституційного її забезпечення. Саме останнє було значною перешкодою для налагодження ефективної зовнішньоекономічної діяльності з розвиненими країнами⁸. Іншою важливою проблемою у цій царині було збереження командно-адміністративних підходів та низька конкурентоспроможність більшості експортних груп товарів. Також варто наголосити на системній та всеохоплюючій кризі початку 1990-х рр. й несформованості валютної системи України.

Відтак налагодження взаємовигідних відносин у торговельно-економічній та інвестиційній сферах потребувало надзвичайних заходів та значних зусиль. Зокрема й створення договірно-правової бази, котра регулювала б торговельно-економічні відносини між двома країнами загалом та окреслювала принципи і правила взаємодії в інвестиційній сфері. Підвалини цієї бази було закладено під час офіційного візиту Президента Л.Кравчука до США 5-9.05.1992 р., коли було підписано ряд торговельних угод, що охоплювали широке коло питань інвестицій, економічного, технічного та гуманітарного співробітництва. Зокрема було укладено й Угоду про торговельні відносини між США та Україною від 6.05.1992 р. (ВР України ратифікувала її 18.06.1992 – Постанова № 2474-12, вона є чинною до сьогодні)⁹. В цілому угода стосувалась торговельно-економічних відносин між двома країнами, проте важливою її складовою було положення про захист інтелектуальної власності відповідно до міжнародних конвенцій та національного законодавства. При цьому сторони зобов'язувались відкоригувати національне законодавство у цьому питанні. У першу чергу це стосувалось України. У подальшому саме ця проблема стане одним із факторів зниження інвестиційної привабливості України для американського капіталу.

Одним із перших інституційних органів, котрий мав усувати перешкоди на шляху взаємовигідного співробітництва у торговельно-економічній та інвестиційній сферах, стала Спільна американсько-українська комісія з питань торгівлі, створена 1994 р. Структура комісії передбачала наявність американської та української секцій. Американську секцію сформували із представників міністерства торгівлі, зокрема й Американського закордонного торговельного представництва у Києві, Держдепартаменту, офісу Представника США на торговельних переговорах, Ради національної безпеки, міністерства фінансів, міністерства сільського господарства, міністерства енергетики, Експортно-імпортного банку, Корпорації зарубіжних приватних інвестицій та ін. установ. Українську секцію було представлено міністерствами та відомствами, до сфери відповідальності котрих входили питання господарського розвитку, зовнішньоекономічної діяльності, а також представники МЗС. Керівним

органом визначалась Виконавча рада у складі двох співголів та членів із обох сторін. У подальшому, із січня 1996 р., в Україні діє Консультативна рада з питань іноземних інвестицій, заснована указом Президента. Вона має статус дорадчого органу при Президентові. Серед учасників є й представники провідних фінансових та промислових компаній США. 2000 р. у рамках Ради було утворено кілька профільних робочих груп (фінансова політика, промислова політика, енергетика, нафтогазова промисловість тощо). Також із 3.03.1997 р., відповідно до указу Президента України, діє Палата незалежних експертів з питань іноземних інвестицій, головним завданням якої є превентивні дії для запобігання виникнення суперечок між іноземними інвесторами та державними структурами.

Врегулювання безпосередньо інвестиційних питань забезпечувалось укладеною у Вашингтоні 6.05.1992 р. угодою між урядом України і урядом Сполучених Штатів Америки про сприяння капіталовкладенням. Вона конкретизувала механізм співпраці у цій сфері: страхування капіталовкладень, позики й гарантії, котрі будуть повністю чи частково забезпечуватися урядом США шляхом діяльності Корпорації зарубіжних приватних інвестицій (ОПІК), а також механізм вирішення спірних питань шляхом перемовин чи арбітражу¹⁰.

Ці два документи заклали інституційно-правові підвалини для розвитку співробітництва в інвестиційній сфері. У подальшому договірно-правова база розширювалась та удосконалювалась. Зокрема, 4.03.1994 р. у Вашингтоні США й Україна уклали Конвенцію між урядом США та Україною про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень щодо податків на доходи та капітал (ВР ратифікувала Закон 26.05.1995 №180/95, проте чинності Конвенція набула лише 05.06.2000 р., після ратифікації американською стороною). Вона встановлювала спеціальний податковий режим для суб'єктів торгових операцій обох сторін та узгодила їх із національним законодавством¹¹. Вітчизняні економісти відзначають прогресивну роль цього документа, зокрема у зв'язку із запровадженням спрощеної процедури узгодження усіх спірних питань, що стосуються оподаткування¹². Також вона є досить актуальною у зв'язку із зростаючою практикою створення спільних підприємств та входження на український ринок американських компаній із потужними інвестиційними пакетами.

Іншим важливим документом, котрий став результатом зустрічі двох президентів у Вашингтоні, був укладений 4.03.1994 р. Договір між Сполученими Штатами Америки й Україною про заохочення та взаємний захист інвестицій¹³ (ВР ратифікувала його у формі Закону №224/94 від 21.10.1994 р., проте набрав чинності тільки 16.11.1996 р.). Одна із найпринциповіших тез – дотримання недискримінаційного режиму щодо інвестицій іншої сторони. Договір передбачав постійні консультації сторін та їхню відповідальність щодо інвестиційних зобов'язань одна одної. Разом із тим, договір містив додаток, де оговорювались окремі галузі та види діяльності, у котрих застосовувались виняткові правила. При цьому як з боку США, так і з боку України перелік був досить значним. А ст. III договору містила угоду про заборону експропріації чи націоналізації інвестицій.

Державний візит Президента Л.Кучми (19 – 23.11.1994 р.) увінчався підписанням 22.11.1994 р. надзвичайно важливого документа – Хартії українсько-американського партнерства, дружби та співробітництва¹⁴. У ньому задекларовано прагнення обох сторін розбудовувати взаємини на основі довіри та поваги та визнавалось необхідність прискорити розвиток контактів у всіх сферах, передовсім у політичній, безпековій, економічній, культурній тощо. США висловлювали готовність підтримувати та надавати всляку допомогу процесу ринкових перетворень в українській економіці, зокрема й сприяти інвестиційним потокам до України. У документі зазначалось: «Україна визначає одним з головних пріоритетів створення правового та фінансового клімату, привабливого для міжнародних інвестицій. За таких умов Сполучені Штати Америки сприятимуть заохоченню американського приватного бізнесу до входження в ринок України»¹⁵. Обидві сторони висловили прагнення створити умови для ефективної співпраці у торговельно-економічній сфері, враховуючи міжнародні норми та стандарти.

Одночасно було зроблено Спільну заяву щодо розвитку торгівлі та інвестицій між

урядом України та урядом США, котра передбачала, що сторони визнають торгівлю та інвестиції пріоритетом у розвитку економічного співробітництва, проте задля їх прискореного зростання необхідним є перехід України до вільної ринкової системи і створення динамічного приватного сектора. Разом із тим, країни визнають, що рівень торгівлі та інвестицій є значно нижчим за можливості. Визнаючи важливість Американсько-українсько-спільної комісії з питань торгівлі та інвестицій, котра координує зусилля сторін у сфері торгівлі та інвестицій, в її рамках планувалося створити робочу групу з питань стандартизації задля досягнення сумісності у галузі стандартів. Також важливе місце у налагодженні взаємовигідної співпраці відводиться корпорації закордонних приватних інвестицій (ОПК), за сприяння котрої розширюється співробітництво між американськими та українськими фірмами, передовсім у таких сферах, як сільське господарство, переробно-харчова галузь, енергетика, конверсія¹⁶.

Стратегія США щодо підтримки українських реформ шляхом допомоги та інвестиційної діяльності, а також поетапна розбудова договірно-правової бази сприяли налагодженню процесу інвестування американським капіталом проєктів розвитку української економіки. Так, за період 1992 – 1994 рр. до української економіки надійшло 484 млн. дол. інвестицій¹⁷. При цьому із вересня 1991 р. по вересень 1992 р. частка США у цьому показнику становила 197 млн. – це четверте значення на пострадянському просторі після Казахстану, РФ та Литви¹⁸.

Водночас такі обсяги були вкрай незначними для української економіки. Українські експерти оцінювали потребу українського ринку у зарубіжних інвестиціях на середину 1990-х р. на рівні 40 млрд. дол., а реально на кінець 1995 р. обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) становив 750 млн. У цей же час в Угорщині – 12 млрд., Польщі – 6,2 млрд. дол., Чехії – 5,3 млрд. дол.¹⁹ Одна із причин такої ситуації – в оцінках зарубіжних експертів Україна належить до держав із 100% ризиком для інвесторів. Відтак протягом 1990-х рр. інвестиційний потік до України постійно знижувався: 1992 р. – на 42,8%; 1993 р. – на 49,2%; 1994 р. – на 60,7%; 1995 р. – на 70,9%; 1996 р. – на 77,3%; 1997 р. – на 79%; 1998 р. – на 79,2%²⁰. Ще однією особливістю періоду 1990-х рр. є зростання інвестицій у недержавну сферу і відповідно скорочення – до державної сфери.

Серед вагомих причин, котрі гальмували розвиток сектора ПІІ академік Г.Дзись вказував на той факт, що і на середину 1992 р. «не визначено національної політики щодо залучення іноземних інвестицій, не визначено пріоритетних напрямків та об'єктів для іноземних інвестицій» тощо²¹. Хоча серед українських чиновників формується думка, що одним із ефективних заходів захисту українського суверенітету є саме іноземні інвестиції, адже, вкладаючи кошти в українську економіку, західні країни будуть захищати свої економічні інтереси²². Разом із тим вони розуміють, що головною перешкодою на шляху перетворення України на «інвестиційну оазу» є паліативність реформ та їхня залежність від політичної кон'юнктури.

Загалом період 1992 – початку 1994 рр. характеризується незначними обсягами торгівлі між США й Україною та слабкими інвестиційними потоками до української економіки. Серед об'єктивних причин, котрі зумовили таку ситуацію були деструктивні процеси в українській економіці, що супроводжувались обвальним падінням виробництва: 1994 р. у порівнянні із 1991 р. ВВП зменшився на 40,4%; гіперінфляція 1993 р. досягла показника 10256%; на 1994 р. падіння промислового виробництва становило 27%²³.

Зважаючи на суттєві загрози та ризики для іноземного капіталу в Україні, досить незначним був і показник формування мережі представництв американських компаній, хоча Посол США в Україні Р.Попадюк і наголошував, що протягом 1992 – 1993 рр. суттєво зросло число представництв американських компаній: із 40 у 1992 р. до 90 у 1993 р.²⁴. Серед них варто назвати Cargill, Inc, котра ще 1991 р. засновує спільне підприємство з Науково-дослідним інститутом зерна в Дніпропетровську, а 1993 р. у Києві було відкрито ЗАТ «АТ Каргілл» – перший підрозділ компанії в Україні.

Серед низки інвестиційних програм та фондів варто назвати заснований 1992 р. у Бостоні фонд «Україна» із статутним капіталом 22,5 млн. дол. У грудні 1992 р. він зробив першу інвестицію. У подальшому діяльність фонду суттєво розширилась, зокрема на середину 2007 р. він координував близько 30 інвестиційних проєктів вар-

тістю 10 млн. дол. та інвестував малі й середні підприємства України, викупляючи до 50% статутного фонду, або ж діяв шляхом створення нових спільних підприємств, інвестуючи до них від 100 тис. дол. до 1 млн.

Складна економічна ситуація змусила український уряд проводити реформи. Відтак друга половина 1994 р. позначена суттєвою лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності України (відмова від невиправданого квотування та ліцензування експорту, скасування ПДВ на експорт тощо), що справило позитивний вплив на розвиток двостороннього торговельно-економічного співробітництва та активізувало інвестиційний процес у наступний період. У США схвально поставились до економічних ініціатив Президента Л.Кучми, а також сприяють отриманню Україною кредиту МВФ на 371 млн. дол.

Традиційно американська сторона прискіпливо відстежує ситуацію в Україні. Зокрема, досить цікавим документом, котрий дозволяє виокремити проблемні моменти у двосторонніх торговельно-економічних взаєминах та інвестиційній політиці Вашингтона, є аналітична доповідь Держдепартаменту США за 1994 р. по Україні. Серед них – недосконала банківська система, відсутність якісної інфраструктури, нерозвинене ринкове законодавство, відсутність чіткої валютної політики, загальна депресія економіки та високі податки й корупція. Останній момент є вкрай неприйнятним для американського бізнесу. Разом із тим у документі є й констатація низки позитивних зрушень, зокрема, прийняття парламентом ряду законів задля дотримання права інтелектуальної власності²⁵.

Проте США йдуть на ризики й протягом 1992-1995 р. посідають провідні позиції серед країн-інвесторів України. Зокрема, у визначений період США інвестують 96,6 млн. дол. – 20% від усього обсягу іноземних інвестицій. Це другий за обсягами показник після ФРН (21%).

Загалом, перший період інвестиційної співпраці позначений передусім розбудовою договірно-правової та інституційної бази, а також поступовим нарощуванням обсягів американських інвестицій.

Другий, якісно відмінний період розвитку інвестиційного співробітництва США й України припадає на 1995-1998 рр. і характеризується, з одного боку, зростанням інвестиційного потоку, а з іншого – суттєвими коливаннями та непослідовністю. На інвестиційний процес означеного нами періоду суттєво впливає й подальший пошук найоптимальніших складових зовнішньополітичних стратегій обох держав. Зокрема, 1995 р. адміністрація Б.Клінтона зазнала досить серйозної критики за «русцентризм» та поблажливе ставлення до Б.Єльцина²⁶. У цьому контексті важливим фактором стало усвідомлення «взаємозв'язку стабільного розвитку України з безпекою в Центральній Східній Європі, інтерес до якої у США був традиційним»²⁷. Відтак спостерігається тенденція до зміщення акцентів у бік України. На цей же період припадає піднесення двосторонніх відносин США й України до рівня стратегічних. Це позначилось і на характері інвестиційної політики Вашингтона. Також саме у цей період досить чітко простежується процес економізації зовнішньої політики США. Позитивним моментом була й активізація української економіки: значно зменшилось падіння виробництва, скоротилась інфляція, спостерігається макроекономічна стабілізація. Відтак 1995-1997 рр. позначені зростанням зовнішньоторговельного обігу. При цьому темпи зростання були досить значними. Зокрема у 1995 р. – 150% (по відношенню до 1994 р.) і у 1996 р. – 138% відповідно²⁸. Певну роль для активізації інвестиційних процесів відіграла політика створення протягом 1998-1999 рр. 11 спеціальних економічних зон та 9 територій пріоритетного розвитку, котрі мали сприятливіший режим інвестиційної діяльності.

У контексті вдосконалення інституційного механізму двосторонніх відносин досить показовим є створення 1996 р. Американсько-української міждержавної комісії (АУМК), котра мала стати дієвим інструментом для активізації двосторонніх відносин. Очолювали комісію із українського боку Президент Л.Кучма, а з американського – Віце-президент А.Гор. Тому вона отримує назву комісії «Гор-Кучма». Комісія складалася з таких комітетів: з питань безпеки; зовнішньої політики; торгівлі та інвестицій; стабільного економічного співробітництва. Отож діяльність двох комітетів цього

представницького органу стосувалась інвестиційної діяльності. При цьому американська сторона вносила пропозиції щодо реформування української економіки, а також вказувала на заходи, котрі мали посприяти активізації двосторонньої торгівлі та інвестиційної діяльності. Також діяльність комітетів була спрямована на підготовку української сторони до вступу у СОТ.

1996 р., в умовах згорання зовнішньої торгівлі та складної економічної ситуації, Україна 19.03.1996 р. приймає Закон «Про режим іноземного інвестування», відповідно до якого іноземні інвестори отримували статус національних із відповідними правами й зобов'язаннями. Усвідомлення складності ситуації у сфері інвестицій знайшло відображення у промові Л.Д.Кучми з нагоди 5-ої річниці незалежності, зокрема він наголосив, що «сучасні економічні відносини України із західноєвропейськими державами, так само як із США, Канадою та Японією, значно відстають від рівня політичних взаємин»²⁹.

Протягом 1996-1999 рр. найпривабливішими сферами для вкладання американського капіталу були харчова промисловість та переробка сільгосппродукції (16,1%), оптова торгівля (14,7%), готельно-ресторанний бізнес (10,7%), фінансова діяльність (8,3%), операції з нерухомістю (5%). Інші напрямки – інвестиції становили менше 5%³⁰.

Найбільш пріоритетні регіони – Київська (56,4%, зокрема у Києві – 51%), Донецька (10,6%), Дніпропетровська (6,2%) та Одеська (5,4%) області. У решті областей – менше 5% від загальної кількості американського капіталу в Україні. Така градація пояснюється як пошкоду найбільш розвинених регіонів, так і наявністю преференцій, котрі мали БЕЗ та ТПР, більшість з яких знаходилась саме на Донеччині та Дніпропетровщині.

У контексті розвитку інвестиційної співпраці варто акцентувати увагу на кількох найбільших інвестиційних проектах. Так, досить вдалим є досвід інвестування у мережу ресторанів швидкого харчування McDonald's. Фірма прийшла на український ринок 1997 р. і з того часу поступово розширює свою мережу. Успішно розвивається компанія Cargill, котра на 1998 р. була найбільшою іноземною компанією у аграрному секторі України. 1996 р. було створено спільну компанію Golden Telekom, котра посідає важливе місце у сфері телекомунікаційних послуг та систем зв'язку. 1996 р. потужна інвестиційна група SigmaVleyzer заснувала перший «Український фонд розвитку» (Ukrainian Growth Fund), у подальшому її активність на українському ринку буде зростати, зокрема на 2007 р. один із найбільших її інвестиційних проєктів це «Воля-Кабель».

Однак уже на 1998 р. припадає початок зменшення торговельно-економічної та інвестиційної активності США щодо України. Серед вагомих причин – світова економічна криза, котра досить болісно вдарила по США, та розчарування у американському політикумі результатами парламентських виборів в Україні. Зокрема у квітні 1998 р. С.Телбот виступив із промовою «Нова Україна у новій Європі», у якій наголосив, що для України найважливішими є політичні та економічні виміри безпеки, і американці розуміють це. Разом із тим він заявив, що спроба зупинити поступ до демократії й ринкової економіки поставить під загрозу як фінансову допомогу, так й інвестиційну співпрацю³¹. Відтак на 1998 р. припадає поступове погіршення відносин між Вашингтоном та Києвом.

Наступний період охоплює 1999-2004 рр. Серед об'єктивних чинників впливу на інвестиційну політику США щодо України цього періоду варто назвати наслідки кризи 1998 р., недосконалість українського законодавства у галузі захисту прав інтелектуальної власності та низка політичних скандалів («справа Гонгадзе», «Кольчужний скандал»). При цьому політичні чинники простежуються надзвичайно чітко і позначились на проблемі визнання економіки України ринковою, відміні поправки «Джексона-Веніка» та вступу до СОТ.

Інвестиційна сфера також досить чутлива до перепадів у політичних відносинах, що проявляється зменшенням або ж порівняно незначним приростом вкладених коштів. Зокрема, 1999 р., порівняно із попереднім, загальний обсяг іноземних інвестицій скоротився на 37%, проте вже 2000 р. сума іноземних інвестицій зростає вдвічі. 2003 р. також характеризується активізацією інвестиційної активності. При цьому американські інвестиції 1999 р. становили 589,5 млн. дол., 2000 р. – 635,8 млн. дол., 2001

р. – 639,4 млн. дол., 2002 р. – 730,8 млн. дол., 2003 р. – 890,6 млн. дол., 2004 р. – 1074,8 млн. дол. Відтак простежується хоча й незначне, проте зростання обсягів інвестицій, до того ж на цьому етапі США є безперечним лідером серед країн-інвесторів України³². Загальна сума інвестицій, вкладених у ряд американських програм з розвитку окремих секторів української економіки становила на 2000 р. 1,5 млрд. дол.³³. Однак за обсягом ПІІ на душу населення на початок 2001 р. серед 17 країн ЦСЄ Україна посіла останнє місце (80 дол.).³⁴

Також у визначений період збільшується доля американських ТНК у пакеті ПІІ. Зокрема, станом на 01.01.2001 р. The Coca-cola Company інвестувала у харчову промисловість України 318 млн. дол., McDonald's Corporation (також харчова промисловість) – 195 млн. дол., а SigmaBleyzer (телекомунікації) – 150 млн. дол. Поряд із цим ряд ТНК відкрили в Україні свої дочірні компанії, філії чи сформували спільні підприємства. Серед них найбільші – The Coca-cola Company, SigmaBleyzer, McDonald's Corporation, Kraft Foods Inc. (харчова промисловість), SC Johnson (хімічна промисловість), Philip Morris Inc. (тютюнова), Procter&Gamble Co. (хімічна промисловість)³⁵. На 1 січня 2002 р. сума американського підприємницького капіталу в економіці України становила 775,1 млн. дол., а українського в американській – 0,7 млн.³⁶. Диспропорція є очевидною й зумовлена різним рівнем економічного розвитку та потенціалу України.

Наступний період інвестиційної взаємодії можна визначити в рамках 2005 – 2011 р. Він позначений перемиренням періодів піднесення та спаду як інвестиційного процесу загалом, так і двостороннього інвестиційного співробітництва. При цьому вплив політичних чинників («помаранчева революція», результати президентських виборів 2010 р.) був фактично рівнозначним впливу економічних факторів (економічна криза 2009 р.). Зокрема на 2005-2006 рр. припадає порушення 4 антидемпінгових та спеціальних розслідувань щодо української продукції з боку РФ і 3 з боку ЄС, а з боку США – жодної³⁷. До того ж 2005 р. США відміняє для України дію поправки «Джексона-Веніка», а 2006 р. надає українській економіці статус ринкової. Ймовірно, американський політиком усе ще перебував на стадії суттєвих очікувань та преференцій щодо нової української влади.

2005 р. характеризується загальним зростанням інвестицій, проте рейтинг найбільших інвесторів України суттєво змінився: ФРН (28,6%), Кіпр (11,0%), Австрія (8,3%), США (8,4%), Велика Британія (7,1%). Відтак частка США у порівнянні із 2003 р. зменшилась фактично удвічі, й Вашингтон втрачає позиції стратегічного інвестора української економіки³⁸. Динаміка американських інвестицій визначеного періоду виглядає так: 2005 р. – 1374,1 млн. дол. США (4 місце у рейтингу інвесторів); 2006 – 1418,0 млн. дол. США (6 місце); 2007 р. – 1436,8 млн. дол. США (7 місце); 2008 р. – 1471,5 млн. дол. США (7 місце); 2009 р. – 1387,1 млн. дол. США (8 місце); 2010 р. – 1192,4 млн. дол. США (10 місце); 2011 р. – 1043,1 млн. дол. США (10 місце).

Серед потужних інвестиційних проектів американських компаній варто назвати діяльність AES Corporation (на 2007 р. частка AES у ЗАТ „Київобленерго” та ЗАТ „Рівнеобленерго” становить бл. 85%); Cargill, Inc (2000 р. збудувала завод з переробки насіння соняшнику в Донецьку, має кілька елеваторів).

На фоні зменшення частки США у інвестиційному потоці до України 1.04.2008 р., під час візиту до Києва Дж.Буша (31 березня – 1 квітня 2008 р.), підписано Угоду про торгівлю й інвестиційну співпрацю, котра започаткувала діяльність Американсько-Української ради з питань торгівлі та інвестицій – Trade and Investment Council, ТІС (перше засідання відбулося 02.10.2008 р. в м. Києві, а друге – 14-15.10.2009 р. у Вашингтоні, третє – 13.10.2010 р. у Києві; 2011 р. засідання не проводилось). Іншим важливим документом став Меморандум від 10.11.2008 р. між урядами США та України про взаєморозуміння щодо відновлення діяльності в Україні Корпорації закордонних приватних інвестицій США (Overseas Private Investment corporation – ОРІС), котра спеціалізується на страхуванні американських приватних інвестицій за кордоном. Вона поновила роботу в Україні 2009 р., що сприяло активізації інвестиційної діяльності.

19.12.2008 р. у Вашингтоні К.Райс та В.Огризко підписали надзвичайно важливий документ «Хартія Україна – США про стратегічне партнерство». Розділ III «Хартії» присвячено економічному, торговельному та енергетичному співробітництву. Пе-

редовсім сторони прагнули активізувати зусилля щодо «... розширення доступу до ринку, розв'язання невіршених суперечок та сприяння захисту прав інтелектуальної власності», що безпосередньо впливало на рівень американських інвестицій³⁹.

Серед наймасштабніших інвестиційних проектів визначеного періоду є укладений у грудні 2005 р. контракт між НАЕК «Енергоатом» та американською компанією Holtec International щодо побудови в Україні головного сховища відпрацьованого ядерного палива із вітчизняних АЕС. Загальна вартість цього контракту – 150 млн. доларів, із них майже 90 % припадає на Holtec International.

Найбільш привабливими для інвестицій регіонами України, як і раніше, залишались м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська і Запорізька області. Вони отримували бл. 70% інвестиційних потоків⁴⁰. При цьому саме на Київ припадає третина усіх інвестиційних коштів.

Однак спеціалісти Центру Разумкова наголошують, що українська сторона протягом 2005-2009 рр. недостатньо ефективно використала усі інституційні механізми співпраці⁴¹.

В умовах економічної кризи 2009 р., за ініціативи американської сторони було започатковано міжнародний бізнес-форум з економічного розвитку України. Перший відбувся 15.10.2009 р. у Вашингтоні. Американські спеціалісти надали українським представникам влади та бізнесу ряд рекомендацій для виведення економіки країни із кризи та забезпечення сприятливого інвестиційного клімату.

На фоні кризи та посткризової депресії інвестиційний потік із США до України зростає вкрай повільно. А серед 10 найбільших інвесторів США суттєво поступаються Кіпру, ФРН, Нідерландам, РФ, Австрії, Великій Британії та Франції⁴². Кіпр почав випереджати США за рівнем інвестицій з осені 2005 р. Проте слід наголосити, що поряд із Ліхтенштейном, Швейцарією та Британськими Віргінськими островами – це одна із найбільших офшорних зон, котрі вкладають інвестиції в Україну. До того ж за оцінками спеціалістів абсолютна більшість цих капіталовкладень є легалізованим українським капіталом⁴³.

На 2010-2011 рр. важливою формою інвестування залишаються підприємства із американським капіталом, їх понад 1500. А на території США працює всього 6 підприємств з українським капіталом. Разом із тим Т.Мединська наголошує, що найпривабливішими формами співробітництва з Україною для американських компаній є прямі продажі, дистриб'юторські чи франчайзингові угоди, ліцензоване або спільне виробництво. А найвигіднішою формою інвестування є саме спільні підприємства. Серед найпривабливіших секторів залишаються сільське господарство, харчова та переробна галузі, торгівля (переважно роздрібна), енергетика, нафтогазова промисловість, будівництво, деревообробка, машинобудування. Поряд із цим зростає інтерес і до інформаційних технологій та телекомунікацій. «При цьому відчувається дефіцит американських інвестицій у високотехнологічні галузі української економіки»⁴⁴.

Інвестиційне співробітництво між США та Україною об'єктивно є асиметричним. Український капітал на світовому інвестиційному ринку складає незначну частку. Так, 2006 р. – 221,5 млн. дол., а 2007 – цей показник значно зріс і становив 6196,1 млн. дол. У геоeкономічному відношенні Україна протягом 2006 р. найбільше інвестувала до РФ – 42,1%, Польщі – 10,9%, Панами – 8,6%, Великої Британії – 6,3%. США опинились тільки на сьомому місці із показником 2,6 %. 2007 р. цей показник скоротився до 0,1%. Цікавим є показник Кіпру, котрий отримав 94% українських інвестицій⁴⁵.

Підсумовуючи, варто наголосити, що за обсягом іноземних інвестицій до України США тривалий час були лідером. Проте із 2005 р. спостерігається поступове зменшення частки США у загальному потоці ПІІ до України. Серед об'єктивних внутрішніх причин, що зумовлюють незначний рівень інвестиційної активності провідних країн, зокрема й США щодо України, є низький рівень інвестиційної привабливості, що зумовлюється рівнем економічної свободи, масштабами корупції, низькою конкурентоспроможністю, складністю ведення бізнесу. Серед зовнішніх причин, котрі впливають на інтенсивність процесу капіталовкладень – активність на світовому ринку, внутрішня ситуація у країнах-інвесторах. Також активність потенційних американських інвесторів об'єктивно залежить, передусім, від поточних політико-економічних процесів в

Україні, вирішення проблемних питань діяльності американських компаній на ринку України, а також рекомендацій відомих консалтингових фірм. При цьому варто наголосити, що для України важливе значення мають не лише безпосередні інвестиційні проекти Вашингтона, але й беззаперечний вплив США на політику провідних світових фінансових установ – Всесвітній банк, МВФ, Економічна та соціальна рада ООН, СОТ. Відтак проблема інтенсивності та наповнення інвестиційних потоків із США значною мірою залежить від самої України.

1. Sevell J.W. *Foreing Aid for a New World Older// US Foreing Polisy after the Cold War.* – Routledge, 2005 – 236 p. – P.17-19; Камінський Є.Є. Економіка США і актуальні геополітичні перспективи// *Геоенкономічні сценарії розвитку і Україна: монографія/ М.З.Згуровський, Ю.М.Пахомов, А.С.Філіпенко та ін.* – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.

2. Мунтян В. І. *Економічна безпека України.* – К.: Вид-во КВПЦ, 1999. – 464 с.; Синельников Р.О. *Деякі актуальні проблеми національної безпеки України: соціально-економічний аспект//актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип.22.(частина І).* – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. – 220 с.; *Економічна безпека України в системі євроатлантичних інтеграційних процесів: Навч.пос./ Нижник В.М., Ніколайчук М.В.* – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 439 с.; *Геоенкономічні сценарії розвитку і Україна: монографія/ М.З.Згуровський, Ю.М.Пахомов, А.С.Філіпенко та ін.* – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.; Пастернак-Таранущенко. *У колі економічних небезпек// Вісник НАН України.* – 2000 – №8. – С.25-31.

3. Свердан М.М, Саєнчук Н.В. *Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України// Фінанси України.* -1998. -№1. – С.76 – 80; Євдокименко В. *Зовнішньоекономічна діяльність та іноземні інвестиції як чинник стабілізації: регіональний аспект// Регіональна економіка.* – 1997. – №1. – С.55 – 58; *Іноземні інвестиції в Україні* – К.: редакційно-видавниче відділення УкрІНТЕІ, 2004. – 248 с.; Філіповський О.В., Чаплига М.В., Жук В.О. *Проблеми іноземного інвестування в Україні// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні: Збірник наукових праць/ НАН України, Інститут регіональних досліджень: Редкол: відп. ред. академік НАН України М.І.Долішній.* – Львів, 2002. – Вип.1. – 352 с.; Заблодська І.В. *Інвестиційна привабливість регіонів України за умов інтеграції до СОТ: монографія/І.В.Заблодська, О.М.Шаповалова, О.С.Харитонова, І.В.Клюс.* – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2010. – 181 с.; Кириленко В.І. *Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія.* – К.:КНЕУ, 2005. – 232 с.; Ткаленко С.І. *Інвестиційна складова стратегічного розвитку України в контексті забезпечення національної безпеки //Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): науковий журнал – К.: НАУ, 2011. – №4. Т2. – 280 с.; Ткаленко С.І. *Інвестиційна стратегія розвитку України у глобальному середовищі// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): науковий журнал – К.: НАУ, 2011. – №2. – 242 с.; Полковніченко С.О., Аркадьєва Н.В. *Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки України// Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: Збірник наукових праць.* – Чернігів: ЧДІЕУ, 2010. – №3 (7). – С.79-84; Філіпшин І.В. *Іноземні інвестиції в економіці України//Економіка промисловості. Науково-практичний журнал.* – 2005. – №2(28). – С.20-23; Поліщук О.В., Цимбал В.В. *Проблеми інвестиційного вектору ТНК в Україні// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): науковий журнал – К.: НАУ, 2011. – №4. Т2. – С. 175-180.; Охріменко О. *Інвестиційні програми Ексімбанку США: що є корисного для українського бізнесу// Ринок цінних паперів України.* – 2002. -№1 1-2. – С.49 – 52.***

4. Дудко І.Д. *Національні інтереси США у постбіполярному світі.* – К.:КНЕУ, 2003. – С.138.

5. Talbott S.*Ukraine's Future and Future of Europe. Adress before the Carnegie Endowment for International Pease// Washington DC.* – 1994. – November, 18. – P.10.

6. Sevell J.W. Foreign Aid for a New World Order// US Foreign Policy after the Cold War. – Routledge, 2005 – P.17-19.
7. Ярошко Олеся З. Концептуальне забезпечення зовнішньої політики України в пост біполярній системі міжнародних відносин. Текст: монографія/Олеся Ярошко. – К: LAT&K, 2001. – С.29.
8. Буркат Т.Л. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні і США. Зб. наук. праць УАЗТ «Зовнішня торгівля: право та економіка». – № 5–6 (9–10). – К.: УАЗТ, 2003. – С.38.
9. Угода про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_008
10. Угода між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки про сприяння капіталовкладенням // Зібрання чинних міжнародних договорів України: офіційне видання/ (за заг. ред А. Зленка). – Т 2. Кн.1: січень-липень 1992 р. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002./ Є.В.Корнійчук та ін.. (уклад.). – 2002. – 660 с. - С.359-362.
11. Конвенція між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи та капітал// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_576.
12. Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. – К.: Логос, 2003. – 328 с. – С.143.
13. Договір між Сполученими Штатами Америки й Україною про заохочення та взаємний захист інвестицій//Зібрання чинних міжнародних договорів України: офіційне видання/ (за заг. Ред..Б.І.Тарасюка). – Т 6. Кн.2: липень-грудень 1996 р. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – 744 с. – С.410-420.
14. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_015.
15. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва. – Ст.8// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_015.
16. Спільна заява щодо розвитку торгівлі та інвестицій між урядом України та Урядом США// Зібрання чинних міжнародних договорів України: офіційне видання/ (за заг. Ред.. К.І.Гриценка). – Т 4. Кн.2: липень-грудень 1994 р. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 812 с. – С.792-796.
17. Іноземні інвестиції в Україні – К.: Редакційно-видавниче відділення УкрІНТЕІ, 2004. – 248 с.
18. Богатуров А.Д. и др. Вашингтон и постсоветские государства// США. Экономика. Политика. Идеология. – 1994. – №1. – С. 37-47. – С.38.
19. Євдокименко В. Зовнішньоекономічна діяльність та іноземні інвестиції як чинник стабілізації: регіональний аспект// Регіональна економіка. – 1997. -№1. –С.55-58. – С.55.
20. Філіповський О.В., Чаплига М.В., Жук В.О. Проблеми іноземного інвестування в Україні// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні: Збірник наукових праць/НАН України, Інститут регіональних досліджень: Редкол: відп.ред. академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2002. – Вип.1. – 352 с. – С.82-94. – С.83.
21. Дзісь Г. Участь іноземних інвесторів у формуванні українського ринку цінних паперів//Економіка України. – 1992. – № 9. – С.18-24.
22. Макаренко О. Допомога під «реформи»// ПІЧ. – 1994.-№ 3. – С.3-8. – С.4.
23. Іноземні інвестиції в Україні. – К.: редакційно-видавниче відділення УкрІНТЕІ, 2004. – 248 с. – С.81.
24. Попадюк Р. США бачать в Україні друга. Промова на зустрічі з викладачами і студентами КМА Посла США в Україні Р.Попадюка // ПІЧ. – 1993. – №5. – С. 12-14. – С.14.
25. Михайленко М.В. Доба інституцій: парадигма світополітичного вибору в умовах глобалізації та українська політика Вашингтона у 90-х рр. – Чернівці: Місто. -2005. – 240 с. – С.179-180.
26. Кобринская И.Я. Политика США в Центральной и Восточной Европе// США-Канада: экономика-политика-культура. – 2000. – №2. – С.55-72.

27. Чижова О.М. Прагматизм, геополітика, стратегія держав Трансатлантичного регіону та місце України у цих відносинах//Держава і право. – 2009. – Вип.45. – С.592-599. – С.596.
28. Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. – К.: Логос, 2003. – 328 с. – С.165.
29. Кучма Л.Д. «Момент істини» в міжнародному становленні молоді української держави: (із доповіді Президента України Л.Кучми на урочистих зборах з нагоди 5-ї річниці незалежності України 23 серпня 1996 року// ПІЧ. – 1996. – № 9. – С.3-4.
30. Прямі інвестиції з США в економіку України//<http://www.ukrstat.gov.ua/>
31. Talbott S. The New Ukraine in the New Europe. Address at the Workshop on Ukraine-NATO Relations Sponsored by the Harvard University Project on Ukrainian Security and the Stanford-Harvard Preventive Deference Project// Washington DC. – 1998. – April 8. – P.12.
32. Пехник А.В. Іноземні інвестиції в економіку України: Навч.пос. – К.: Знання, 2007. – 335 с.- – С.113-114.
33. Буркат Т.Л. Аналіз стану та перспектив подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва зі США. Зб. наук. праць УАЗТ «Зовнішня торгівля: право та економіка». Вип. 1 (5). – К.: УАЗТ, 2001. – С. 229–240. – С.235.
34. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії: Зб.наук. статей/Під ред. А.Я Жаліла. – К.: «Сатсанга», 2001. – 109 с. – С.18; С.22.
35. Поліщук О.В., Цимбал В.В. Проблеми інвестиційного вектору ТНК в Україні// Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): науковий журнал – К.: НАУ, 2011. – №4. Т2. – 280 с. – С. 175-180. – С.178-179.
36. Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. – К.: Логос, 2003. – 328 с. – С.181.
37. Маруняк Є.О. Особливості прояву і взаємодії основних складових глобальної економіки на теренах України у контексті її приєднання до СОТ//Український географічний журнал. – 2007. – №1. – С.3-14. – С.11.
38. Прямі іноземні інвестиції в Україну на 01.01.2006 р.// <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
39. United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership<http://merln.ndu.edu/archivepdf/EUR/State/113366.pdf>
40. Полковніченко С.О., Аркадьєва Н.В. Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки України// Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: Збірник наукових праць. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2010. – №3 (7). – 200 с. – С.79-84. – С. 83.
41. Україна на світовій арені: сучасний стан та перспективи. Дослідження Центру Разумкова//Національна безпека і оборона – 2010. -№2. –С.6-15. – С11.
42. Полковніченко С.О., Аркадьєва Н.В. Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки України// Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: Збірник наукових праць. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2010. – №3 (7). – 200 с. – С.79-84, С. 82.
43. Руденко Н.В., Ткачук А.В. Прямі іноземні інвестиції: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні//Стратегічний розвиток України (економіка, соціологія, право):науковий журнал. – К.:НАУ, 2011. – №3. – 228 с. – С 113-121. С.117.
44. Мединська Т. Торгово-економічне співробітництво України і США в умовах економічної глобалізації/ автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 – К.:2007. – 18 с. – С.9-10.
45. Прямі інвестиції з України в економіку країн світу//<http://www.ukrstat.gov.ua>.

В статтє делается попытка вычлєнить и проанализировать инвестиционную составляющую двустороннего сотрудничества США и Украины в период 1992-2011 гг.

In the article the attempt to allocate and analyse an investment component of bilateral cooperation between Ukraine and USA in 1992-2011 is made.